

UDK:378.1

Shoira SADIKOVA,
O'zbekiston Milliy universiteti katta o'qituvchisi
E-mail: shoirasadikova45@gmail.com.

CHDPU professori v.b., p.f.d M.Raxmanova taqrizi asosida

OPTIMIZATION OF THE PROCESS OF PREPARING UNIVERSITY STUDENTS FOR TEACHING ACTIVITIES

Annotation

The article examines the issues of optimizing the process of preparing university students for pedagogical activity, scientifically substantiates theoretical and practical aspects of optimization, the main methodological requirements for optimizing the pedagogical system, optimization criteria in the educational process, and optimization opportunities for the teacher. The article also discusses the importance of personal qualities of a teacher in optimizing the learning process.

Key words: Optimization, optimization of the educational process, theoretical foundations of optimization of the educational process, methodological foundations of optimization of the educational process, criteria for optimization of the educational process, possibilities for optimization of the educational process.

ОПТИМИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ УНИВЕРСИТЕТА К ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы оптимизации процесса подготовки студентов университета к педагогической деятельности, научно обоснованы теоретические и практические аспекты оптимизации, основные методологические требования оптимизации педагогической системы, критерии оптимизации в образовательном процессе, возможности оптимизации для педагога. В статье также обсуждается значение личностных качеств педагога в оптимизации процесса обучения.

Ключевые слова: Оптимизация, оптимизация образовательного процесса, теоретические основы оптимизации образовательного процесса, методологические основы оптимизации образовательного процесса, критерии оптимизации образовательного процесса, возможности оптимизации образовательного процесса.

UNIVERSITET TALABALARINI PEDAGOGIK FAOLIYATGA TAYYORLASH JARAYONINI OPTIMALLASHTIRISH

Annotatsiya

Maqolada universitet talabalarini pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonini optimallashtirish masalalari o'rganilgan bo'lib, optimallashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini, pedagogik tizimni optimallashtirishning asosiy metodologik talablari, ta'lim jarayonida optimallashtirishning mezonlari, optimallashtirishning o'qituvchiga yaratadigan imkoniyatlari ilmiy asoslab berilgan. Shuningdek, maqolada pedagogning shaxsiy sifatlarining ta'lim jarayonini optimallashtirishdagi ahamiyati xususida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlari: Optimallashtirish, ta'lim jarayonini optimallashtirish, ta'lim jarayonini optimallashtirishning nazariy asosi, ta'lim jarayonini optimallashtirishning metodologik asoslari, ta'lim jarayonini optimallashtirish mezonlari, ta'lim jarayonini optimallashtirish imkoniyatlari.

Kirish. Jamiyatimizdagi tub o'zgarishlar, fan va texnika taraqqiyoti, ilmiy bilimlar hajmining tobora ortib borishi, pedagogik faoliyatga yangi talablarni qo'yimoqda. Shu ma'noda, respublikamizning yetakchi universitetlarida ishlab chiqilayotgan innovatsion dasturlar va loyihalar pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonini optimallashtirishga, ya'ni "qanday qilib talabalarni o'quv faoliyatiga qiziqishini oshirish", "ma'ruzada o'rganilayotgan tushunchalarni eng maqbul metodlar yordamida argumentlash", "qanday qilib o'qitish sur'atini (tezligini) oshirish", "ta'lim jarayonida vaqtni yo'qotishga yo'l qo'ymaslik" va "pedagogik kompetentlik va kreativlikni rivojlantirishning samarali texnologiyalarini ishlab chiqish" kabi muammolarni yechishga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir.

O'zbekiston Respublikasining "Pedagogning maqomi to'g'risida" gi Qonunida pedagogning "o'quv mashg'ulotlari davomida ta'lim oluvchilarning bilim darajasini oshirish uchun zarur choralar ko'rishi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan, o'qitish va tarbiyaning ilg'or va innovatsion shakllari hamda usullaridan foydalanishi" [1] kabi

majburiyatlari tayyorlash jarayonida eng maqbul metod, usul va shakllardan foydalanib o'quv mashg'ulotlarini tashkil qilish, amalga oshirish va nazorat qilish bosqichlarini optimallashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Pedagogik adabiyotlarda "ta'lim jarayonini optimallashtirish" tushunchasi (optimum, lotincha so'z bo'lib, – eng yaxshi, eng soz ma'nolarini bildiradi) – ta'lim samaradorligiga va mahsuldor natijaga erishishga qaratilgan metodlar majmuidir [5]. Ta'lim jarayonini optimallashtirishning maqsadi kam (minimal) vaqt, kuch, harakat va vositalarni sarf qilib eng yaxshi natijalarga erishishdan iborat.

Ta'lim jarayonini optimallashtirish g'oyasi o'tgan asrning 80-yillarida rus akademigi Yuriy Konstantinovich Babanskiy tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, o'sha davridayoq butun bir mamlakatda ta'lim tizimini takomillashtirishga qaratilgan ommaviy harakatlar keng avj olgan va natijada pedagogika fanida ma'lum bir yutuqlarga ham erishilgan [3].

Yu.K.Babanskiyning ta'kidlashicha, murakkab va ko'p qirrali bo'lgan pedagogik tizimda belgilangan maqsadga

erishish, ya'ni ta'lim jarayonini tashkil etish va amalga oshirish uchun bir necha o'nlab, kerak bo'lsa yuzlab variantlar mavjud bo'ladi. Mana shu variantlar ichida faqat bittasigina aniq bir sharoit uchun eng yaxshisi hisoblanadi. O'z-o'zidan tushunarliki, muayyan bir sharoit uchun eng yaxshi hisoblangan variant boshqa sharoitda hech qanday ahamiyatga ega bo'lmayligi mumkin. Optimallashtirishning asosiy vazifasi esa ana shu eng yaxshisini qidirib topishdan iboratdir.

Tadqiqot metodologiyasi. Ta'lim jarayonini optimallashtirish pedagogik tizimda doimiy ahamiyatga ega bo'lgan tushuncha sanaladi. Nazariy jihatdan olib qaraganda, optimallashtirish tushunchasi turli variantlarni chamalash, taxminlash, solishtirish va taqqoslash bo'lsa, amaliy nuqtai nazardan esa optimallashtirish pedagogik tizimni qaytadan tashkillashtirishni, tuzishni, qayta qurishni, belgilangan vazifalarni hal qilishda aniq sharoit yaratishni nazarda tutadi. Buning uchun belgilangan maqsadga erishishda aynan pedagogik tizimni qaysi parametrini optimallashtirish kerak ekanligini aniqlash lozim bo'ladi. Bu vaziyatda optimallashtirish o'quv jarayonining barcha elementlarini qo'llashda me'yorni, oqilona talablarni qo'yadi, ya'ni minimal vaqt va kuchni sarf qilib, mumkin qadar maksimal natijaga erishishni ko'zda tutadi.

Pedagogik tizimni optimallashtirishning asosiy metodologik talablariga quyidagilar kiradi:

Optimallashtirish yuzasidan qilinadigan ishlar butun tizimni qamrab olish;

Optimal variantni tanlashda o'quv jarayonining qonuniyatlariga tayanish;

Pedagogik tizimning barcha komponentlari imkoniyatlarini izchillikda hisobga olish;

Optimallashtirishga innovatsion jarayonda doimiy kechadigan yuqori maqsadlarni mukammal texnologiyalar yordamida hal etish [4].

Tahlil va natijalar. Optimallashtirish vazifalarini hal etish esa ma'lum bir mezonlarni belgilab olishdan boshlanadi. Optimallashtirish mezon – bu shunday ko'rsatkichki, uni asosida jarayonni rivojlanishi uchun mumkin bo'lgan variantlar baholanadi va eng yaxshisi tanlab olinadi. Demak, mantiqan olib qaraganda bu yerda mezon bir o'ldovli bo'lishi kerak, ammo ta'lim jarayoni tarbiya va shaxsni rivojlanish jarayonlari bilan qonuniy bog'liqlikda bo'lganligi sababli pedagogik tizimda kechayotgan jarayonlarning sabab va oqibatlarini ajratib ololmaymiz. Shuning uchun bu jarayonlarni bir butunlikda ko'rib, optimallashtirish vazifasi hal etiladi.

Ta'lim jarayonini optimallashtirishning asos qilib olingan mezonni sifatida quyidagi ikki ko'rsatkichni keltirish mumkin:

O'quv mashg'ulotlarida (ma'ruza, amaliy mashg'ulot, seminar, laboratoriya mashg'ulotlari) talabalarning nazariy bilimlarni egallashi, amaliy ko'nikma va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish uchun maqbul sharoitni yaratish, ya'ni ma'ruza mavzusini mantiqiy bog'langan qismlarga ajratish, mavzu xususiyati va darajasiga mos metod, usul va vositalarni qo'llash, amaliy mashg'ulotlar uchun tegishli topshiriqlarni tayyorlash va bajarilishini nazorat qilish, seminar mashg'ulotlari uchun kichik doklادلarning yo'nalishini belgilash, laboratoriya mashg'ulotlarida tajribalarni o'tkazish uchun yo'riqnomalar ishlab chiqish va boshqalar.

O'quv mashg'ulotlarini amalga oshirishda pedagogning va mustaqil ishlarni bajarishda talabalarning vaqt me'yoriga amal qilishi, ya'ni pedagogning vaqtdan unumli foydalanishi, mashg'ulot jarayonida pedagog va talabalarning alohida hamda birgalikdagi faoliyatining vaqtga nisbatan to'g'ri taqsimlanishi, talabalarning tegishli muddatda mustaqil ishlarni bajarishi va himoya qilishini nazorat qilish [3].

Masalan, "Umumiy pedagogika" o'quv fanining "Ta'lim menejmenti asoslari" mavzusida o'tkaziladigan seminar mashg'ulotida mavzuni mohiyatini atroflicha yoritishga, mavzuni talabalar tomonidan puxta, kam vaqt va kuch sarf qilib, ijodiy va erkin o'zlashtirilishiga qaratilgan quyidagi innovatsion metodlarni qo'llash tavsiya qilinadi.

Xususan, ta'lim tashkilotlarida ichki boshqarishning vazifalari, pedagogik jamoa va uning ish uslublari, maktab direktorining vazifalari, sinf rahbarining tarbiyaviy ishlari "Yolpig'ich" metodi asosida yoritiladi. Bu metod murakkab, ko'p tarmoqli mavzularni o'rganishda qo'llaniladi, mavzuning turli tarmoqlari bo'yicha bir yo'la axborot beriladi. Ayni paytda, ularning har biri alohida muhokama etiladi. Bunda talabalar uch guruhga bo'linishadi va har bir guruh alohida amaliy mashg'ulot rejasidagi savollarni yozma ravishda keltiradi va har bir guruhdan tayinlangan sardor uni o'qib eshittiradi. Masalan, 1-guruh ta'lim muassasalari direktorlarining huquqlari va majburiyatlarini yoritadi, 2-guruh talabalari esa ta'lim muassasalari pedagogik jamoasi va uning ish uslubiyotlarini, 3-guruh sinf rahbarining asosiy vazifalari va tarbiyaviy ishlaridan iborat ko'p qirrali faoliyati haqidagi fikrlarini beradi. Bir guruhdagi talabalar boshqa guruhdagi talabalarni xatolarini tuzatishlari, qo'shimcha fikr bildirishlari, tanqid qilishlari mumkin. O'qituvchi u yoki bu guruhning fikrini tinglab, tezda, o'z o'rnida xatolarini tuzatib, bilimlarni tartibga solib boradi.

Demak, ushbu qo'llaniladigan innovatsion metodlar talabalarni mustaqil pedagogik faoliyatga tayyorlaydi, rahbarlik sifatlarini shakllanishiga, faollik, o'z ishiga ijodiy yondoshish, o'z faoliyatining samarali bo'lishiga qiziqish, o'zgaralar fikriga hurmat, o'zini xolis baholash kabi tarbiyaviy xususiyatga ega bo'lgan sifatlarining shakllanishiga olib keladi.

Ta'lim jarayonini optimallashtirish talabalarni ta'lim olganlik, axloqiy sifatlarini shakllanganlik va tafakkurlarini rivojlanganlik darajalarini ma'lum mezonlar asosida baholashdan boshlanadi [6]. Ma'lum bir vaqt o'tgandan keyin, erishish mumkin bo'lgan natijani darajasi, ya'ni aniq bir talabada kasbiy kompetentlik qanday shakllanadi?, aynan mana shu jihatlar loyihalanadi. Belgilangan o'zgarishlarga olib keladigan tadbirlar tizimi joriy etiladi, ya'ni talabani mustaqil ishini bajarishi, auditoriyada talaba va pedagogning ta'lim maqsadiga erishishga sarflagan vaqti, harakatlari belgilangan me'yor bilan solishtiriladi. Natijada ta'lim jarayonini optimallashtirish darajasi haqida xulosa qilinadi.

Universitet talabalarini pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonini optimallashtirish pedagogik sikldagi o'quv fanlaridan tayyorlangan o'quv-metodik majmua: sillabus, tayanch ma'ruza, seminar mashg'ulotining rejasi, amaliy topshiriqlar, testlar, joriy, oraliq va yakuniy nazorat savollari, mustaqil ta'lim shakllari va faollashtirish metodlari, talabalarni bilimini individual va guruhli baholash mezonlari asosida amalga oshiriladi.

Ta'lim jarayonini optimallashtirish pedagog uchun quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

Ta'lim jarayonining ta'limiy va rivojlantiruvchi masalalarini bir butunlikda hal etish;

Talabalarni haqqoniy o'quv imkoniyatlarini tashxis qilish va ta'lim jarayonida hisobga olish;

O'quv materialining asosiyini ajratib olish va mazmunini ratsional tuzish;

Mashg'ulotning barcha elementlarini mantiqiy ketma-ketlikda tuzish;

Ta'lim jarayonida samarali metod va vositalarni tanlash ko'nikmalarini shakllantirish;

Talabalarning shaxsiy imkoniyatlari asosida tabaqalashtirilgan yondashish;

O'quv materialini yetkazib berishda optimal tezlik, sur'at (temp) tanlash;

Muvaffaqiyat vaziyatlarini yaratish;

O'quv mashg'ulotlarida vaqt va kuchni tejash;
Pedagogda kreativ kompetentlikni shakllantirish.

Shuningdek, pedagogning shaxsiy sifatlari tez va ijodiy fikrlay olishi, fikrining aniqligi, yaqqolligi, asosiysini ajratishda fikrlashning tizimlili, xatti-harakatlarni amalga oshirishda va qarorlar qabul qilishda me'yorni bilishi, muloqotga kira olishi va o'zini tuta bilish kabi shaxsiy sifatlarga ega bo'lishi ta'lim jarayonini optimallashtirishda muhim sanaladi [7].

Xulosa va takliflar. Universitet talabalarini pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonini optimallashtirish

pedagogik siqldagi fanlarga qo'yiladigan malaka talablarini bajarishga, auditoriyadagi va auditoriyadan tashqari ta'lim shakllarida talabalarining tegishli fan bo'yicha bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarga ega bo'lishiga yordam beradi, shuningdek, pedagogning ta'lim jarayonini optimallashtirishning metodologik asoslarini bilishi va ta'lim jarayonida hisobga olishi, optimallashtirish mezonlari asosida o'quv faoliyatini tashkil qilishi va amalga oshirishi, o'quv faoliyatiga ajratilgan vaqtdan unumli foydalanishi talabalarining mustaqil pedagogik faoliyati uchun muhim kompetensiyalarni shakllanishiga olib keladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Pedagogning maqomi to'g'risida" gi Qonuni O'RQ-901. 2024 yil 1 fevral.
2. Жук О. Педагогическая подготовка студентов: компетентностный подход: Монография. – Минск. РИВШ, 2009 г. – 336стр.
3. Лихачева А. Оптимизация процесса обучения как способ повышения его эффективности в условиях современной образовательной парадигмы: Текст научной статьи по специальности «Науки об образовании» 2017 г. – 14 стр.
4. Коджаспирова Г. Педагогика: Учебник для вузов. – 4-е изд., –Москва: Издательство «Юрайт», 2023. –711 стр.
5. Новиков А. Педагогика словарь системы основных понятий. – Москва: Издателский центр ИЕТ. 2013 г. – 268 стр.
6. Худайкулов Х. Общая педагогика: Учебник. – Ташкент: "Изд-во НУУз", 2023 г. –225 стр.
7. Худайкулов Х. "Основы педагогического мастерства": Учебное пососбие –Ташкент: Изд-во «Innovatsiya-Ziyo», 2021 г. –208 стр.